

LWL, Münster, Staab Architekten, side 58. Foto: AD

byggekunst i mur+betong

VIDUNDERLIGE NYE VERDEN

salme ved reisens begynnelse

av Aina Dahle

Den kaleidoskopiske og kommenterende byggekunstspalten er signert Aina Dahle, professor ved AHO, Arkitektur- og designhøgskolen i Oslo. Hun er også kjent som Einar Dahle og har siden 1987 skrevet mer enn hundre arkitekturspalter i Mur/m+b. Dahle er diplomarkitekt fra ETH-Zürich, har egen praksis i Oslo, har vært gjesteprofessor ved RWTH-Aachen, reiser mye og gjerne, maler akvareller og tenker og snakker fritt og høyt: noe blir det aforismer av.

Auditorium maximum er fylt til randen av forventningsfulle og utålmodige nyuteksaminerte kandidater og deres familie og venner. Vi er på AHO, Arkitektur- og designhøgskolen i Oslo. Studentene har nettopp mottatt sine diplomer og blitt Master i arkitektur, Master i landskapsarkitektur, Master i urbanisme, Master i bygningsvern, Master i industridesign, og doktor PhD.

I det fjerne hører jeg at seremonimester Rachel Troye, prorektor og instituttleder ved Institutt for Design, introduserer neste taler som er meg. Det er litt som å hoppe på ski og Wirkola, skolens rektor, Karl Otto Ellefsen, har allerede hoppet. Nå er det

min tur. Jeg tar spenntak med baksken mot planken bakerst på stillaset (vi hadde ikke bom i ovarennet da jeg hoppet lenger enn Johanne Kolstads verdensrekord for kvinner på 72 meter satt 1931) og kaster meg ut i publikumshavet. Det er umulig å se manuskriptet, for det er skrevet med for små punkter, og fra stillaset ser du bare hoppkanten, unnarennet er en godt bevart hemmelighet, men du mener å tro at den eksisterer, for sletta så du fra toppen, og kulen.

Du har flunkende nye, turkise Splitkeinski med kofixbelegg, og språket er ikke ditt, det er engelsk:

– Hello everybody, sier jeg og hører svak visking, men er det ikke.... jo det er, men jeg forsetter uten å redegjøre mer for forholdet og retten til å delta i kvinneklassen for første gang i OL. Herlig, endelig!

– Dear disembarking fellows. Nice to see you. You all look marvelous! It is sad to see you go, but I thank you for the time we spent together. It is an honor for me on behalf of the teachers to extend my congratulation to you and your folks on this occasion. Welcome to the future and the brave new world.

I guess you feel fine? But I warn you: You think you are invincible, that you walk like James Dean or Superman. But the truth is: you still have to pay tax, you still have to pay your speeding and parking tickets, feed the birds, wash dishes, wash clothes, make food and make love. You are in it now: But it's cold out there. If you want to survive and serve mankind, you must be tough and fight your way through.

Dear disembarking pilgrims, you are on your own now. Free. Your Diploma can never be taken away from you. It is yours forever. You are free, but you are not free to do whatever you want. Your Diploma is a proof that you have acquired a certain standard you want to be respected for: you have gained an academic grade you want to stand up to. You still have a lot to learn, a lot to experience. Hopefully you will be travelling around as a journeyman to work for other masters, and make your first mistakes by them, letting them pay.

For many of us this has been a difficult school to enter, and a difficult school to disembark.

I struggled hard myself to get in as a student once, but I never succeeded and went to Switzerland. Then I tried again to become a teacher and learned the hard lesson: If at first you don't succeed, try, try, try again. And here I am – still – and have not managed to disembark!

I extend massive congratulations on your efforts and your achievements. It feels good to complete a run. We want to believe that it was worth it. I mean: your struggle to learn and our struggle to teach. Actually we did not quite know how to teach you. Stop. I can only speak for myself: I teach at the Institute of Architecture, the teachers of the Institute of Design have teaching methods we architects may envy them. Architectural methods are more vague, therefore Louis Kahn could say: Every time I try to explain what architecture is, it disappears. Think about that: Architecture, mother of all arts, vanished.

But «Architecture is», Louis Kahn kept on. And Architecture is a delicate matter and not merely building. To build or not to build, that's the question. Not all of you are going to build houses. But if you do: It is a pleasure to know that whatever you draw can be built, but it's also risky, it can become a disaster, a catastrophe.

Whatever you draw can be built. That's nice to know, but also risky; it can become a disaster, a catastrophe.

AD

Therefore Frank Lloyd Wright told young architects to go far, far away to build their first house. I went to Africa.

You will return from whatever your Africa will be. You will return to this school to become PhD-doctorate, teachers, professors. We look forward to that.

You started out as a freshman, ended up as a declared genius. Or was it the other way round, as Sverre Fehn used to say: That you started out a genius, ending up ordinary. An original, ending up as a copy: Once a colorful freshman, he or she is now dressed in black like Johnny Cash. It's only natural: We all go through a transformation and become more alike as time goes by. And like every other school, AHO also has a certain language of Kanaan. Ideas and concepts obtained are easily turned into conformism by copycats. Whatever you do: consensus makes us all alike. So beware. Within a valid paradigm, there are many paths and points of departure as well as truths. Find them. Be yourself.

Architects and designers do it, even philosophers and priests do it: They learn from our olympic athletes, Aksel Lund Svindal for instance: Don't just pass the poles: attack every one of them. Or like Anders Bardal, the skijumper: Don't just wait for the landing: hunt for the flight, higher and higher as you are lifted to the bottom. The passive is the loser and will stay small. The same goes for passive houses. Active people go for active houses. Examine your doubts and your fears. Sustainability is not what you believe, but what you make believe. Architecture is more about finding out and discovering than inventing. Make use of what is already there. Designers might disagree, then: you are more like a Petter Smart or a Reodor Felgen, you are more of an inventor than we architects are.

Boligblokk i vrakstein, Mahallat, Iran, 2010, AbCT. Foto: Omid Khodapanahi

Believe in your ideals. The attitude you have gained during your studies makes you sought after on the labor market: you are not a merely manpower for the offices as such. You are sought after, not because of your knowledge, not because of your skill, your tempo and understanding alone, but for your attitude and position as a Master in Architecture, Master in Landscape Architecture and so on.

Whenever you find reality difficult to understand, do as the former professor Are Vesterlid. When he was unable to solve a problem on the building site, he told his client and the building contractor, the sculptor Knut Wold: I will go back to my office and sit down with my drawing to perform a reality check. The reality has always been in the drawing proper.

I wish you a nice celebration and remember: Be nice to each other! På gjen-syn: Have a prosperous future! See you!

Jeg våknet opp på sletta og slo øynene opp. Ja den var der, både sletta og unna-rennet og folk var fornøyd med Bardal-kopien. Jeg måkte snø gjennom Nord-Tyskland hele gårsdagen, kom meg til Kiel på egen kjø, etter å ha undervist 20 masterstudenter fra msa münster school

of architecture på tysk i STEGREIF OSLO, et hurtigprosjekteringskurs som AHO har tilbudt den tyske skolen hver januar de siste seks årene. Det er mye vakkert å si om byen Münster i Westfalen. Jeg skrev om den bombede byen i MUR nr 2-1994. Det er 20 år siden.

I dette nummer av mur+betong presenterer jeg med glede en kirke av Heinz Esser fra 1962 som i 2012 ble ombygget til barnehage på rampete vis av Bolles-Wilson. Jeg fikk også omvisning i Volker Staabs vakre nybygg til LWL Münster kunst- og kultursenter og viser begge i dette nummer. God lesning.

Men si meg, går det an å formane unge mennesker i slike ordelag, det er jo ennå mer enn ni måneder igjen til jul? Hva skal jeg si til mitt forsvar? Talen jeg skrev på norsk var for snakkesalig. Godt da at man kan ty til et fremmed språk. Da blir man kortfattet, men neppe rikt artikulierende.

Gled deg over enkle, intelligente, aktive hus tegnet av Baumschlager Eberle. Partner Hans Ullrich Grassmann holdt foredrag i Oslo Arkitektforening som han kalte 'Approaches towards complexity', om en enkel strategi som gjør komplekse hus ukompliserte. Salme ved reisesens begynnelse.

2226 – kontorhus for utleie,

Lustenau, Østerrike

2013

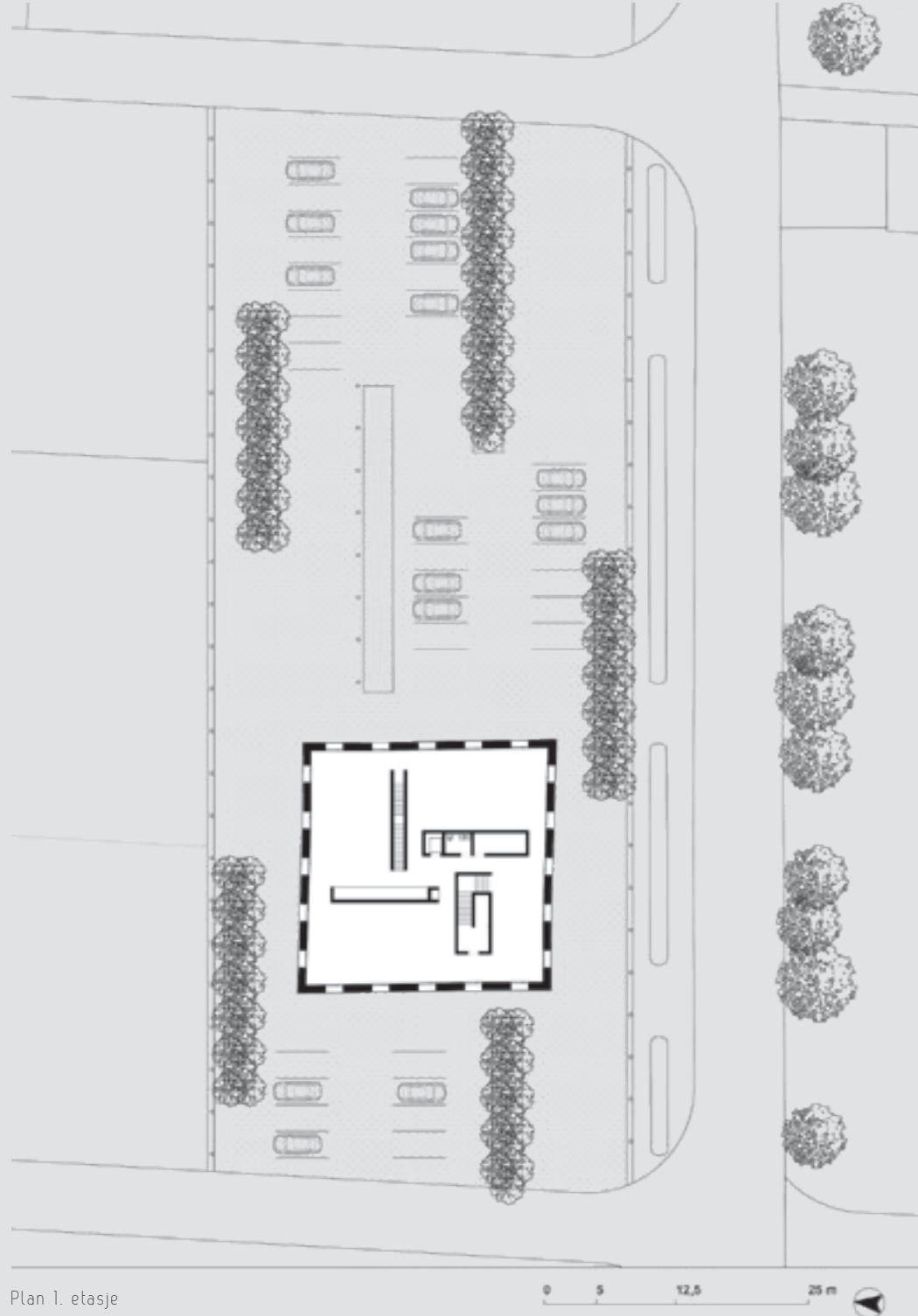
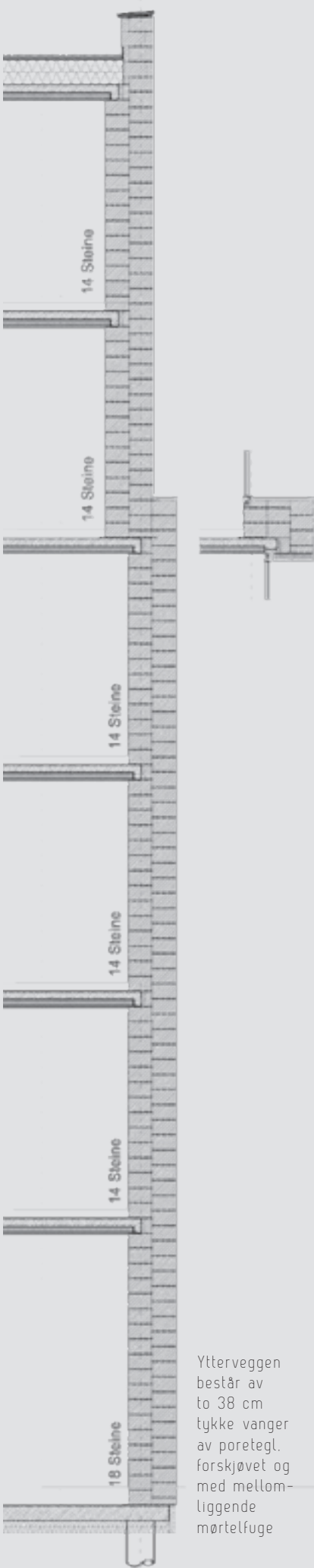
ARKITEKT: **be** baumschlager eberle

Arkitekten slår fast at bygninger forbruger stadig mindre energi. Innsatsen for å oppnå den ønskede reduksjon blir betalt med stadig høyere kostnader til drift og vedlikehold. Og alt fordi huset betraktes mer som maskin enn 'hjem', ikke ulikt Le Corbusiers mantra som på alle måter har spilt fallitt. Huset må ikke lenger være lett, veie lite, som på hans tid, veggene ikke tynne og påhengt. Fortsatt gjelder Le Corbusiers imperativ at transportkostnadene må ned, ergo må materialene, stenen, betongen finnes i nærheten.

Så hvordan gjør Baumschlager Eberle det? De ønsker å lage hus som gir en fornuftig balanse mellom natur og bruker, de ønsker nettopp ikke å lage et hus som gjennom sin teknikk har som mål å erstatte naturen. Hører vi ikke Knut Knutsens stemme: Alt som går rundt, går sundt.

Dette kontorhuset klarer seg uten teknikk: ikke varme, ikke ventilasjon, ikke kjøling. Dette 22/26 graders huset (aldri mer enn 26 grader om sommeren, aldri under 22 grader om vinteren (jeg klarer meg med 17 grader og en ullgenser)).

I dette huset er lover og regler erstattet med fornuft og følelser. Huset er bygget med tunge materialer, et 'stenhus' med tykke vegger, høye rom og dører. Huset trenger ikke grå energi, det klarer seg med arkitekturens egne elementer, gode proporsjoner og tilstrekkelig dimensjoner.

Klimaskallet består av to tunge, 38 cm tykke vanger av poretegl, forskjøvet og med mellomliggende mørtelfuge. Indre del bærer, ytre del sørger for den nødvendige isolasjonsgrad. Vinduene sitter dypt i veggen og reduserer varmestråling fra solen, luftlukene styres av sensorer som sørger for behagelig inneklimate. I den kalde årstiden åpnes lukene først når CO₂-andelen gjør det nødvendig, oppvarming skjer som overskuddsvarme fra mennesker, kontormaskiner og solstråler. Om sommeren åpnes lukene når behovet for gjenomtrekk er der. Slik varer hus og beboer/bruker lenger. Og investorer!

Og de monolittiske teglveggene er pusset ute og pusset inne, gjennomfarget puss med tilslag fra, lys lokal stein og hvit sement.

Energiregnskapet kan etterprøves og måles, men ikke beregnes. Rockwool- og Glavaprogrammet er uegnet fordi de og alle regelverk (østerrikske like meget som norske) baserer seg på sjiktoverganger og materialers passive λ -verdier (varmeledningsevne = ikke-isolasjonsgrad) og ikke aktiv akkumuleringsevne som mur+betong har.

Kilde: Arkitekten:
www.baumschlager-eberle.com
 Foto: ©Eduard Hueber

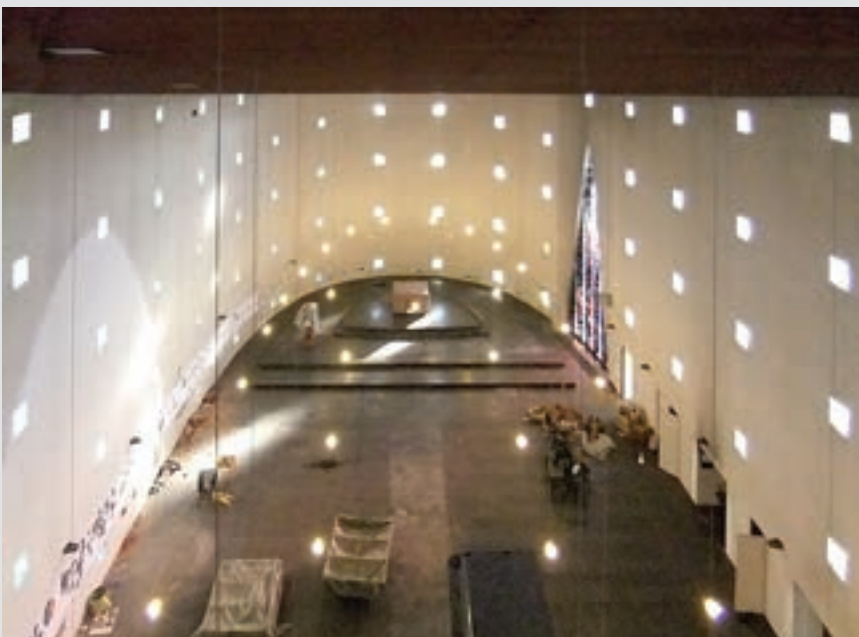

Kirke blir barnehage

Münster, Tyskland. Barnehage 2012, kirke 1962

ARKITEKT BARNEHAGE: JULIA OG PETER BOLLES-WILSON

ARKITEKT KIRKE: HEINZ ESSER

Vår Herres klinkekuler. Om å ta vare på jorden. En annen måte å tenke bærekraft på.

Jeg så kirken første gang for 15 år siden. Den var allerede da ute av bruk. Den hadde Egon Eiermans stempel, men er altså tegnet av münsterianeren Heinz Esser.

Nord-Rhein Westfalen er Tysklands mest folkerike bundesland og omfatter like mange katolikker som evangeliske borgere. Det var i dette området at de moderne, reformerte prekenkirkene med prekestolen i aksen foran alteret, skyggende for dette, ble bygget. Det var her Rudolf Schwarz tegnet sine vakre kirker i Aachen og Düren og skrev sitt teoretiske verk om kirken og verden. Karl den store levde i denne delen av det gamle Franken og døde 28. januar 814 i sin keiserby

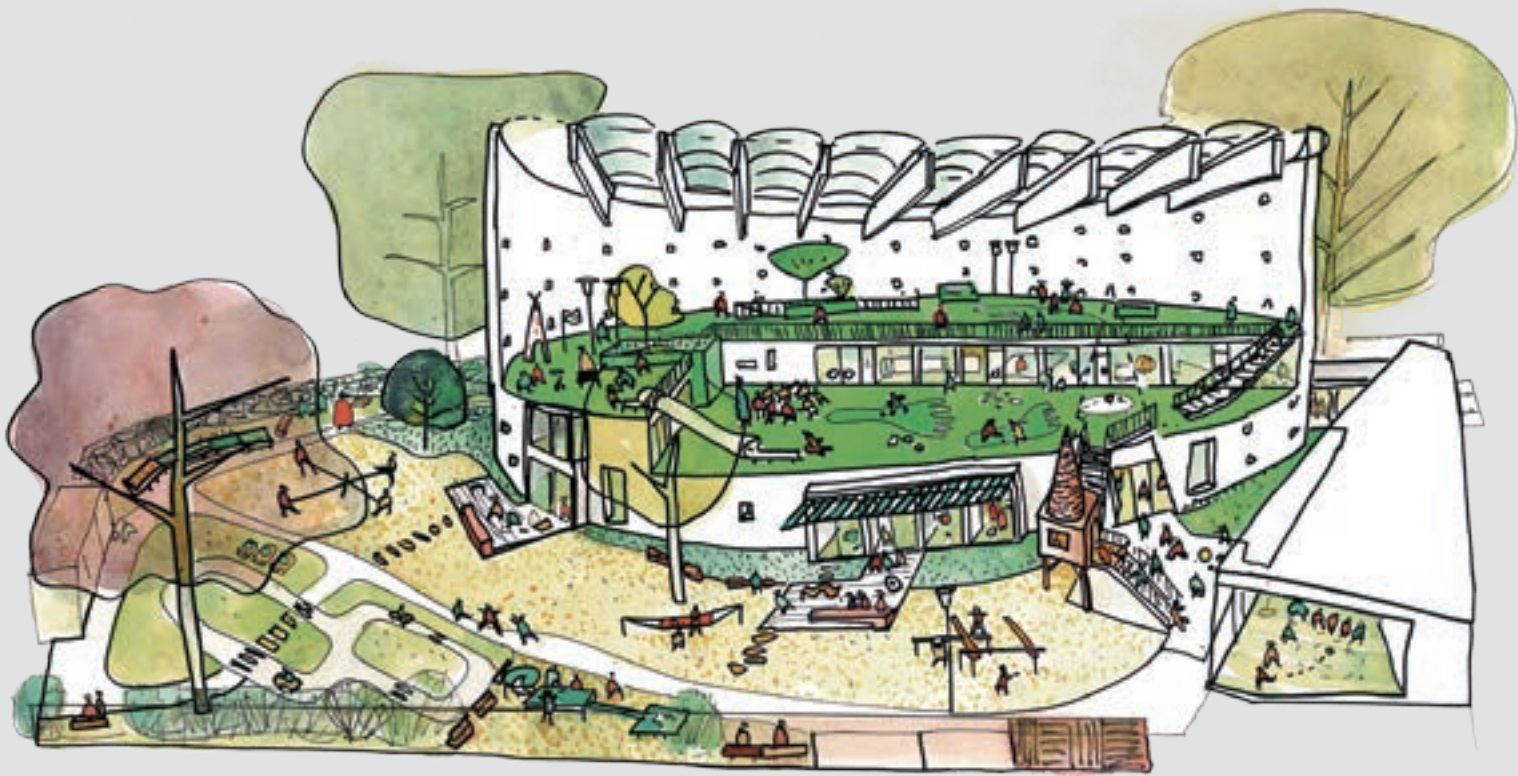

Aachen. Fjorten år tidligere ble hans vakre domkirke (Kaiserdome zu Aachen) innviet samme sted. Og takket være Karl den store som i år 800 ble kronet til tysk-romersk keiser av pave Leo III, fikk Münster status som biskopsete. Aachen-Münster-München var et sterkt katolsk trekantfelleskap den gang som nå.

Tilbake til barnehagen, jeg mener kirken: Elliptisk plan. Rød tegl ute, hvitpusset med mørk himmel inne. Som kontrast til teglveggenes fasthet og vekt, var broen som ledet opp til inngangen sprø, lekker og lett. Sakristiet likeså, et tilleggsvolum som stod på tynne stålben som broen.

For å få nok lys og utsyn ble taket forsynt med to buede rytterlys. I kirken var det ikke nødvendig med slik opplysning. Som barnehage dog. En bord av like høye kvadratiske vinduer fra gulvet og til

Taket har buede rytterlys. En bord av kvadratiske vinduer gir lys til mindre rom i kanten og lys og utsyn for det store, sammenhengende rommet som er uoppvarmet – et luftet inne/uterom. Kirkerommets mange små vinduer er erstattet av åpne glugger som gir god og billig luftsirkulering. Trekantvinduene er beholdt og sørger for et både høytidlig og festlig lys over hverdagen til små og store

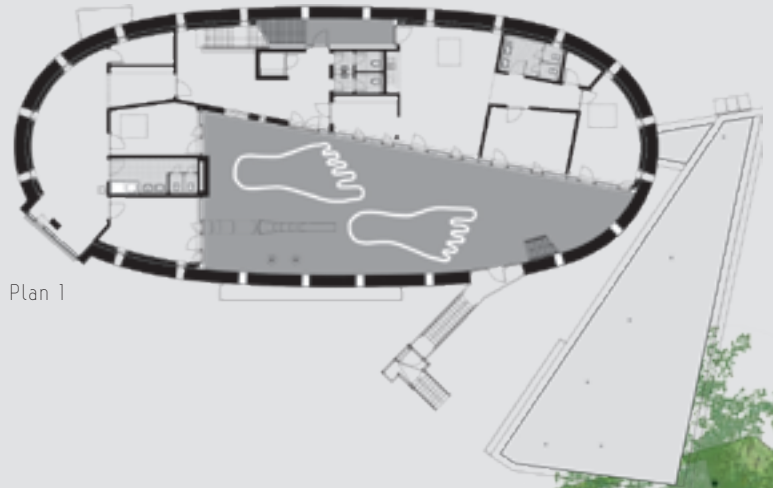

Situasjon

Plan 2

Plan 1

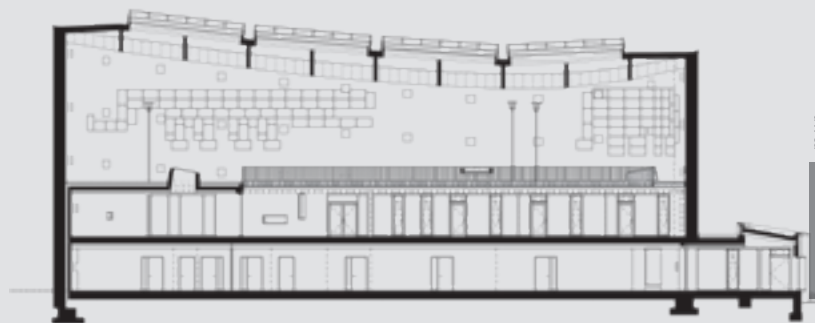
Plan 0

mannshøyde sørget for lys til mindre rom i kanten og generelt lys og utsyn også for det store, sammenhengende rommet som ikke er oppvarmet, men et luftet inne-uterom. Kirkerommets mange små vinduer (50 x 50 cm) er erstattet av åpne glugger som sørger for god og billig luftsirkulering.

Der inngangen etterlot sår, ble et noe tyngre stål-og glass-volum satt inn: ditto for sakristiet. Trekantvinduet bak alteret ble beholdt og danner et både høytidlig og festlig lys over hverdagen til små og store. Og man tenker at Peter Zumthor må ha sett dette vinduet før døren til Bruder Klaus kapell ble et faktum.

Kilde: www.bolles-wilson.com
 Arkitekten og div. befaringer 1999–2014
 Foto: ©Markus Hauschild og ©B+W

Snitt

Münster er sirkelformet med domkirkeplassen som et stort åpent rom i senter. Museet ligger på sørsiden av plassen. Nybygget knytter seg til eksisterende, klassisk museumsbygning og strekker hals for å komme inn på domkirkeplassen med nesetippen
©Bollmann-Bildkarten-Verlag Braunschweig

LWL (Land Westfalen-Lippe)

Münster kunst og kultur, Tyskland, 2014

ARKITEKT: VOLKER STAAB, STAAB ARCHITEKTEN

Volker Staab er rangert som Tyskland mest interessante arkitekt for øyeblikket. Som mangeårig medarbeider hos David Chipperfield har han tilegnet seg dennes overlegne måte å tolke et romprogram på og sikre den samme overlegne måte å strukturere planer ved enkel distribusjon og fornuftige disposisjon av rom og elementer som gjør vandringen i huset lett.

Etter å ha sett denne bygningen på nært hold, konkluderer jeg at Staab mestrer de store dimensjoner bedre enn Chipperfield, som ofte benytter for store modulenheter, les aksemål, som i administrasjonsbygningen i Coesfeld og

Folkvangmuseet i Essen for å nevne to eksempler nær Münster.

Fargepaletten er enkel, sandstensens egenfarge sammen med slipt lys betong (hvit sement og marmortilslag) og 'bankpuss' på de 'billige', ikke slitasjutsatte stedene. Vinduene er i mørk eloksert aluminium, trepaneler og gulv i varmebehandlet røkt eik. Det var det. Men med lys blandes farger og ryktene sier at når museet åpner for publikum 20. september vil noen fargeklatter være å se. Sterke fargeklatter.

Münsters hus har stort sett fasader av tegl (borger og håndverkshus) og

sandsten (kirker og patriserhus). Byen er sirkelformet med domkirkeplassen som et stort åpent rom i senter. Gatene omslutter plassen som konsentriske ringer. Museet ligger på sørsiden. Nybygget tar opp i seg plassens dimensjoner og knytter seg til den eksisterende, klassiske museumsbygningen på dennes sørside (bakside) og strekker hals for å komme inn på domkirkeplassen med nesetippen.

Sammen med det eksisterende huset danner nesetippen en portal og definerer en nordre inngangsplass som fører inn til en overveldende foyer, med trappeløp som kranser rommet. Man aner elementer

fra Alvar Aaltos innvendige torg i universitet i Jyväskylä, men trappen ligger ikke under overlysene, men inntrukket som i en arkade.

På sørsiden av foyeren ligger det sentrale gårdsrommet man må passere når man kommer fra sørsiden. Mot vest ligger kafé og museumsbutikk, spesielle utstillingsrom og foredragssal. På østsiden ligger bibliotek og administrasjon. I 2. etasje finner vi til sammen 51 utstillingsrom (inkludert de nevnte og det eksisterende) med ulike ganglinjer og gangsekvenser: Åpne, lukkede, åpne i hjørnene, lukkede i hjørnene.

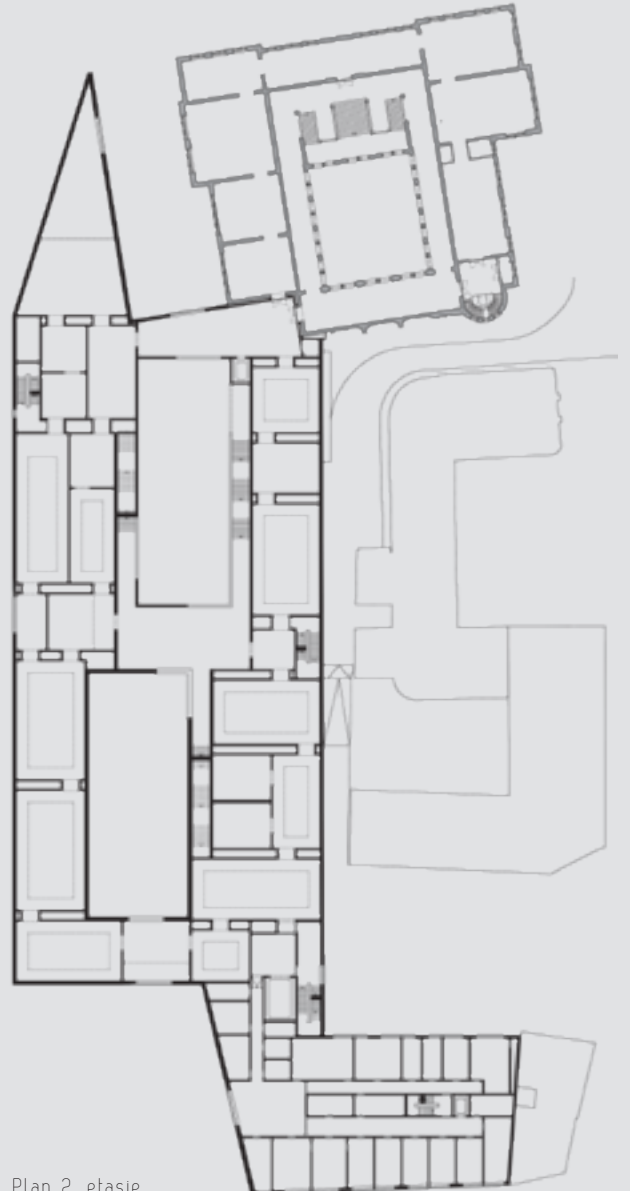
På sørsiden føyer en lavere del av komplekset seg til målestokken og høyden til nabohusene, de før omtalte patriserhusene i sandsten som alle ble bygd opp tro kopi etter krigen. Her ligger i dag dyre butikker på rekke og rad under arkader. Nedskaleringen er vellykket. Den skjer ikke på bekostning av husets fornemme karakter og posisjon.

Det utvendige trappanlegget er allerede et yndet sted å sitte i solen. En rampe sørger for trappefri adkomst inn og opp i gårdsrommet. Her skal store strålekastere vise utendørs filmer, video, kunst og installasjoner på den øvre delen av kafeens fasade mot øst. Et 'temperert' uterom av sjelden kvalitet man ellers bare finner sør for alpene.

Kilde: www.staab-architekten.com
og befarung januar 2014
Foto: AD og ©Bollmann-Bildkarten-
Verlag Braunschweig (Flyfoto)

Plan 1. etasje

Plan 2. etasje

Boligblokk i Mahallat,
Iran, 2010

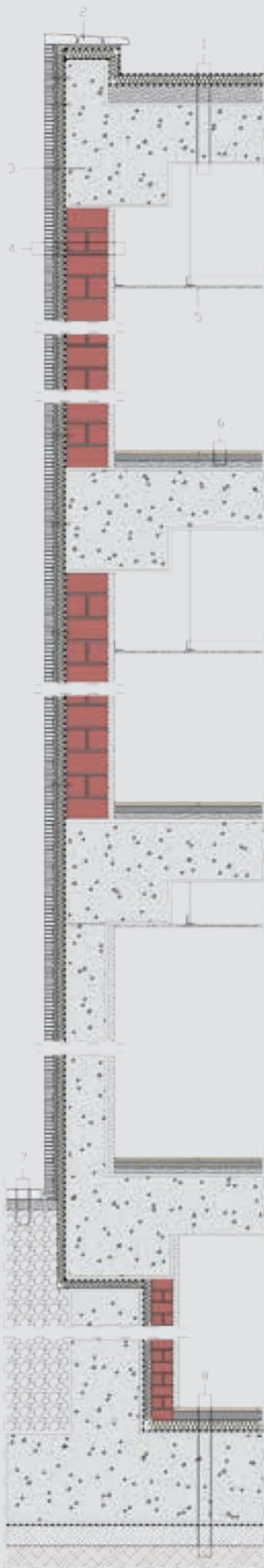
ARKITEKT: ABCT (ARCHITECTURE BY COLLECTIVE TERRAIN)

Arkitektene kaller huset Apartment No 1. Hvis dette er deres første boligblokk, bøyer jeg meg i støvet som det er nok av i dette landet. Denne fem etasjes boligblokken med åtte leiligheter og butikker nederst var shortlisted til Aga Kahn Award 2013.

Sett fra syd

Den lokale steinproduksjonen er ineffektiv. Nesten halvparten ender som avfall. Dette fascinerte arkitektene, som mente at vraksteinen kunne benyttes til å kle bygninger med

Veggsnitt:

- 1 resirkulert stein 20 mm, finsand, membran, isolasjon, dampsperre, avretting, armert betong
- 2 resirkulert stein, 20° helning
- 3 armert betongbjelke
- 4 resirkulert stein, mørtel, stålbindere, 35 mm isolasjon, poretegl, gips puss

Plan 5. etasje

Planer:

- 1 soverom
- 2 tv-stue
- 3 stue
- 4 inngang
- 5 lobby
- 6 altan
- 7 butikk

Plan 1. etasje

Snitt

Byen Mahallat ligger sør for Teheran i et område hvor steinkutting (mer enn steinhugging) samt steinbrudd er hoved-geskjeften. Produksjonen er ineffektiv, nesten halvparten ender som avfall – av en eller annen grunn med veldig lik tykkelse. Dette fascinerte arkitektene, som mente at de kunne benytte vraksteinen til å kle bygninger med.

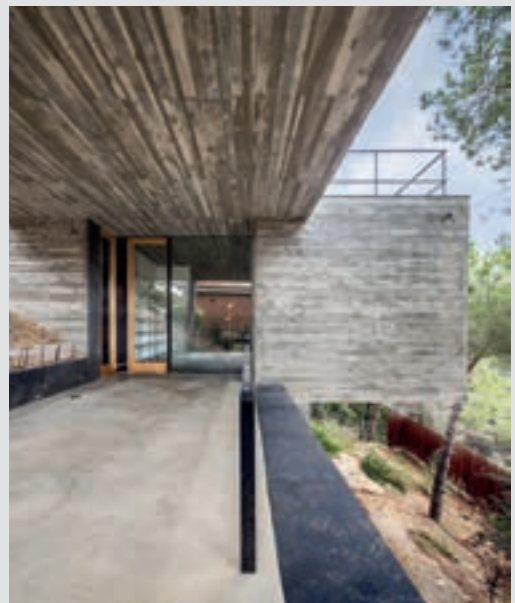
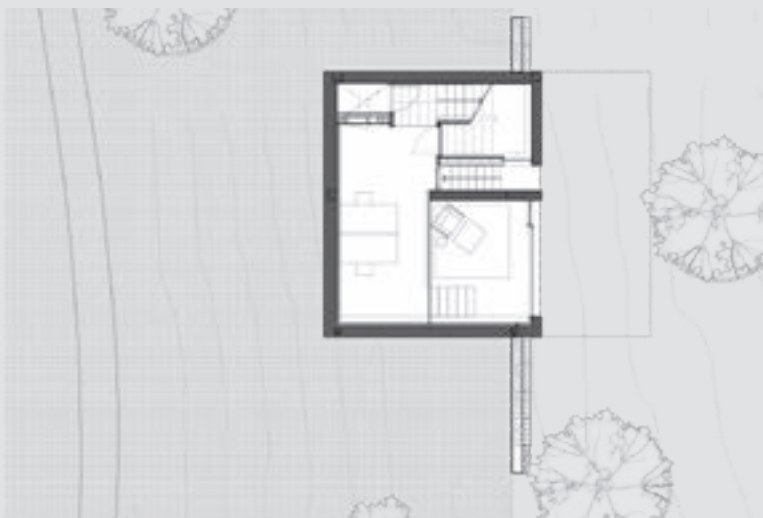
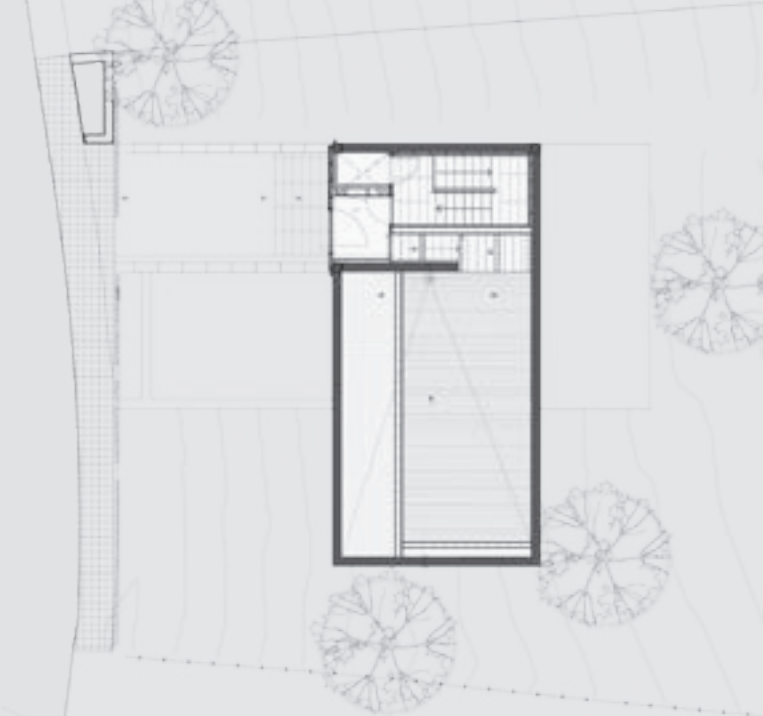
Eksemplet fra Mahallat har mange likhetstrekk med vestens arkitekturspråk. Det aner meg at de bygningene prima-

steinene (primærsteinene) blir skipet til i området, neppe har samme uttrykk. Men arkitektkontorets talsmann, arkitekt Ramin Mehdizadeh, forklarer at huset gjenspeiler former som er gjenkjennelige for beboerne i området. Husets vegger og utknekte trekanter har mye til felles med steinbruddenes kanter og vegger. «Slik», mener han «kan et stykke samtidsarkitektur uten problemer slå rot her».

Huset er på alle måter et svar på bygninger i tørre og varme klimasoner.

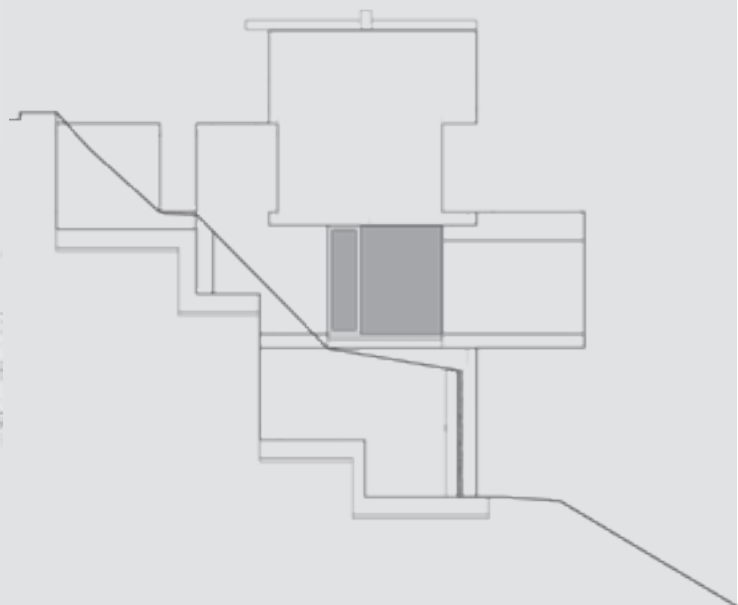
Små vindusåpninger, enten som slisser i riktig retning eller som større felter der regulerbare treskjermer kontrollerer både lys og varmestråling. Grunnflatens fotavtrykk utgjør 260 m², tomtearealet 420 m². Et kompakt hus på alle måter. Og med et velformulert ytre.

Kilde: Arkitekten – www.abct.kr
Dezeen Magazine
Foto: Omid Khodapanahi

Enebolig Mediterrani 32
Sant Pol de Mar, Spania
2012

ARKITEKT: DANIEL ISERN, ISERN ASOCIATS

I en bratt skråning i et land uten TEK 10, med det blå Middelhavet nedfor, har arkitekten stablet romprogrammet over fire etasjer på et bittelite fotavtrykk.

Betongen tillater utkrageringer som her er gjort i flere retninger og derigjennom sikret overdekte uterom og forstørrede oppholdsrom i skjønn forening. Man kommer inn på taket og arbeider seg nedover: først stuen, deretter spisestue og kjøkken og aller nederst master bedroom, fremdeles med frisikt og luft foran seg og under seg og over seg. Det finnes steder hvor det er, om ikke bedre å bo, så i hvert fall lettere å bygge enn Norge.

Ville du byttet? Ikke jeg. Annet enn for et kortere ferieopphold.

Kilde: Arkitekten, www.isern.pro
Dezeen Magazine, Arch Daily
Foto: Adrià Goula - www.adriagoula.com

